

DIDAKTIK O'YINLAR VOSITASIDA BOLALARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH

*Guliston Davlat Pedagogika Instituti,
Ta'lim - tarbiya nazariyasi va metodikasi (MT)
1-bosqich magistranti
Mamatqulova Go'zal Abduraim qizi*

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada didaktik o'yinlar vositasida bolalarda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish masalasi yoritilgan. Didaktik o'yinlarning bolaning nutqiy faolligi, muloqot madaniyati hamda ijtimoiy moslashuvini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari didaktik o'yinlardan tizimli foydalanish bolalarning muloqotga kirishish ko'nikmalarini samarali rivojlantirishini ko'rsatadi.

KALIT SO'ZLAR: didaktik o'yin, kommunikativ kompetensiya, muloqot, nutq rivoji, pedagogik faoliyat.

Аннотация. В статье рассматривается проблема формирования коммуникативных компетенций у детей посредством дидактических игр. Проанализированы педагогические возможности дидактических игр в развитии речевой активности, культуры общения и социальной адаптации детей. Результаты исследования подтверждают эффективность систематического использования дидактических игр в образовательном процессе.

Ключевые слова: дидактическая игра, коммуникативная компетенция, общение, развитие речи, педагогическая деятельность.

Abstract . This article examines the formation of children's communicative competence through didactic games. The pedagogical potential of didactic games in developing speech activity, communication culture, and social adaptation of children is analyzed. The findings indicate that the systematic use of didactic games effectively enhances children's communication skills.

KEYWORDS: didactic game, communicative competence, communication, speech development, pedagogical activity.

KIRISH. Hozirgi globallashuv va axborotlashuv sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan asosiy talablardan biri – shaxsning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishdan iboratdir. Chunki zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish, ijtimoiy muhitga moslashish hamda samarali hamkorlik qilish ko'nikmalari bevosita muloqot madaniyati bilan uzviy bog'liqdir. Ayniqsa, bolalik davrida kommunikativ kompetensiyalarning shakllanishi shaxs rivojlanishining muhim omili sifatida namoyon bo'ladi [1].

Pedagogika va psixologiya fanlarida kommunikativ kompetensiya bolaning ogʻzaki va noogʻzaki nutq vositalaridan ongli va maqsadga muvofiq foydalana olish, suhbatdoshni tinglash va tushunish, oʻz fikrini izchil hamda mantiqiy ifodalash qobiliyati sifatida talqin etiladi [2]. Ushbu kompetensiya bolalarda erta yoshdan boshlab shakllantirilsa, keyingi taʼlim bosqichlarida oʻquv faoliyatining samaradorligi sezilarli darajada ortadi.

Maktabgacha va boshlangʻich taʼlim yoshidagi bolalar uchun yetakchi faoliyat turi oʻyin hisoblanadi. L.S. Vygotskiy taʼkidlaganidek, oʻyin jarayonida bola oʻzining real imkoniyatlaridan yuqori darajada faoliyat koʻrsatadi va ijtimoiy tajribani oʻzlashtiradi [3]. Shu bois, didaktik oʻyinlar taʼlim jarayonida nafaqat bilim berish, balki bolalarda muloqotga kirishish, hamkorlik qilish va ijtimoiy munosabatlarni anglash vositasi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Didaktik oʻyinlar maxsus taʼlimiy maqsadga yoʻnaltirilgan boʻlib, ular bolalarning nutqiy faolligini oshirish, soʻz boyligini kengaytirish, dialogik va monologik nutqni rivojlantirishga xizmat qiladi [4]. Oʻyin jarayonida bola erkin muhitda muloqotga kirishadi, xatolardan qoʻrqmaydi va oʻz fikrini mustaqil bayon etishga intiladi. Bu esa kommunikativ kompetensiyalarning tabiiy va samarali shakllanishiga zamin yaratadi.

Shu nuqtai nazardan, didaktik oʻyinlar vositasida bolalarda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish masalasini ilmiy jihatdan oʻrganish, uning pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish bugungi taʼlim tizimi uchun dolzarb hisoblanadi.

METOD VA USULLAR. Bolalarda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishni oʻrganishda **didaktik oʻyinlar** pedagogik tadqiqotning asosiy vositasi sifatida tanlandi. Tadqiqot jarayoni quyidagi metodlar va usullar orqali amalga oshirildi:

1. Kuzatuv metodi

Kuzatuv orqali bolalarning oʻyin jarayonidagi nutq faoliyati, hamkorlik koʻnikmalari va muloqotga kirishish darajasi oʻrganildi [1]. Kuzatuvlar sinf va guruh faoliyati davomida olib borildi va har bir bola boʻyicha individual kuzatuv daftarlari yuritildi.

2. Suhbat metodi

Suhbatlar orqali bolalarning fikr bildirish qobiliyati, savol-javob jarayonidagi faol ishtiroki va oʻzaro muloqot madaniyati tahlil qilindi [2]. Suhbatlar ochiq va yopiq savollar shaklida tashkil qilindi, bu esa bolaning kommunikativ kompetensiyasini baholash imkonini berdi.

3. Pedagogik tajriba

Pedagogik tajriba maktabgacha ta'lim tashkilotida maxsus ishlab chiqilgan **didaktik o'yinlar majmuasi** asosida o'tkazildi. Tajriba davomida quyidagi o'yin turlari ishlatildi:

- **“Savol-javob o'yini”** – bolalarning tinglash va tezkor javob berish ko'nikmalarini rivojlantirish [3];
- **“Rolga kirish”** – turli ijtimoiy vaziyatlarda muloqot ko'nikmalarini mustahkamlash [4];
- **“Muloqot zanjiri”** – bola jamoa bilan muloqot qilib, o'z fikrini izchil ifodalashni o'rganadi [5].

4. Analitik metod

Tajriba natijalari statistik tahlil qilindi va bolalarning kommunikativ kompetensiyalari darajasi o'yindan oldin va keyin solishtirildi [6]. Shu orqali didaktik o'yinlarning pedagogik samaradorligi aniqlangan.

5. Eksperimental metod

Eksperimental metod yordamida **tajriba guruhi** va **nazorat guruhi** tashkil qilindi. Tajriba guruhi didaktik o'yinlar bilan muntazam shug'ullandi, nazorat guruhi esa odatiy mashg'ulotlarni davom ettirdi. Tajriba yakunida bolalarning kommunikativ ko'nikmalari solishtirildi [7][8].

Natijalar shuni ko'rsatdiki, didaktik o'yinlardan foydalanish bolalarning nutqiy faolligini oshiradi, so'z boyligini kengaytiradi va muloqotga kirishish ko'nikmalarini sezilarli darajada rivojlantiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy hamkorlik va jamoaviy ishlash ko'nikmalari ham mustahkamlanadi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR. Tadqiqot davomida maktabgacha ta'lim tashkilotidagi bolalar bilan didaktik o'yinlar asosida pedagogik tajriba o'tkazildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, didaktik o'yinlar bolalarda **kommunikativ kompetensiyalarni samarali shakllantirishda** yuqori pedagogik ahamiyatga ega [1][2].

1. Nutqiy faollik va so'z boyligi

Tajriba guruhi bolalarida so'z boyligi va nutqiy faollik sezilarli darajada oshdi. Masalan, **savol-javob o'yini** va **rolga kirish** o'yinlari orqali bolalar o'z fikrini erkin va izchil ifodalay boshladi [3][4]. Bu natija Vygotskiy va Leontevning ta'lim-psixologik nazariyalarini tasdiqlaydi, ya'ni o'yin orqali nutq va muloqot ko'nikmalari tabiiy tarzda rivojlanadi [2][4].

2. Muloqot va ijtimoiy hamkorlik ko'nikmalari

Muloqot zanjiri kabi didaktik o'yinlar bolalarda jamoaviy ishlash va hamkorlik qilish ko'nikmalarini mustahkamladi. Bolalar o'zaro fikr almashish, tinglash va bir-biriga yordam berish jarayonida faol ishtirok etdi [5][6]. Shu bilan birga, o'yin jarayonida bola xatolardan qo'rqmay, erkin muloqotga kirishadi, bu esa kommunikativ kompetensiyaning tabiiy shakllanishiga yordam beradi [7].

3. Eksperimental va nazorat guruhi taqqoslovi

Tajriba guruhi va nazorat guruhi natijalari solishtirilganda, tajriba guruhi bolalarining kommunikativ ko'nikmalari sezilarli darajada yuqori bo'lgani kuzatildi. Bu esa didaktik o'yinlarning pedagogik samaradorligini yaqqol ko'rsatadi [8].

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, didaktik o'yinlar nafaqat bilim berish, balki bolalarda **nutqiy, ijtimoiy va kommunikativ kompetensiyalarni** rivojlantirishning samarali vositasidir. Shu bilan birga, o'yin faoliyati bolaning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda individual va guruh bo'yicha qo'llanilganda natija yanada yuqori bo'ladi.

O'tgan tadqiqotlar ham shuni ko'rsatadiki, o'yin orqali nutq va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish pedagogik amaliyotda keng qo'llaniladi [2][4][6]. Shu bois, maktabgacha va boshlang'ich ta'limda didaktik o'yinlardan tizimli va maqsadli foydalanish bolalarning ijtimoiy moslashuvi va kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA VA TAVSIYALAR. O'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, didaktik o'yinlar bolalarda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishning samarali va ilmiy asoslangan vositasidir. Tadqiqot natijalari bo'yicha, didaktik o'yinlar bolalarning nutqiy faolligini sezilarli darajada oshiradi, so'z boyligini kengaytiradi va dialogik hamda monologik nutq ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, o'yinlar bolalarning ijtimoiy moslashuvini kuchaytiradi, hamkorlik va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Tajriba davomida kuzatilganidek, didaktik o'yinlardan foydalanish bolaning erkin muloqotga kirishishini rag'batlantiradi, xatolardan qo'rqmay fikrini ifodalashga imkon yaratadi va o'zaro muloqot jarayonida boshqalarni tinglash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu tariqa, didaktik o'yinlar nafaqat nutq va muloqot, balki bolalarning ijtimoiy va psixologik rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, eksperimental va nazorat guruhi solishtirilganda, tajriba guruhi bolalarining kommunikativ kompetensiyalari ancha yuqori darajada rivojlanganligi kuzatildi. Bu esa didaktik o'yinlarning pedagogik samaradorligini tasdiqlaydi va ularni maktabgacha ta'limda muntazam qo'llashning dolzarbligini ko'rsatadi.

Bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda didaktik o'yinlarni samarali qo'llash uchun bir qator amaliy tavsiyalar ishlab chiqilishi mumkin.

Birinchidan, maktabgacha ta'lim muassasalarida o'quv dasturlariga didaktik o'yinlar bo'yicha maxsus modullar kiritish tavsiya etiladi. Bu bolalarning nutqiy faolligi, so'z boyligi va muloqot madaniyatini tizimli rivojlantirishga yordam beradi.

Ikkinchidan, o'yinlarni individual va guruh shaklida uyg'unlashtirib qo'llash maqsadga muvofiqdir. Bolalarning shaxsiy xususiyatlari, qiziqishlari va rivojlanish darajasi hisobga olinib, o'yin jarayonini moslashtirish natijani yanada samarali qiladi.

Uchinchidan, pedagoglar va tarbiyachilar uchun didaktik o'yinlardan foydalanish bo'yicha metodik qo'llanmalar ishlab chiqish zarur. Bu qo'llanmalar o'yin turlari, ularni o'tkazish tartibi, baholash mezonlari va pedagogik vazifalarni aniq belgilab beradi.

To'rtinchidan, bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini monitoring qilish tizimini joriy etish tavsiya etiladi. O'yin jarayonidagi kuzatuv va baholash orqali bolalarning rivojlanish darajasi doimiy tahlil qilinadi va kerakli pedagogik koreksiyalar amalga oshiriladi.

Umuman olganda, didaktik o'yinlar bolalarda muloqotga kirishish, fikr almashish va hamkorlik qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Ularni tizimli va maqsadli qo'llash orqali bolalarning nutqiy, ijtimoiy va psixologik rivojlanishini sezilarli darajada oshirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Elkonin D.B.** *O'yin faoliyatining psixologik asoslari*. – Moskva, 2017.
2. **Hymes D.** *On Communicative Competence*. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972.
3. **Karimova G.K.** *Bolalarda nutq rivoji metodikasi*. – Toshkent, 2020.
4. **Leontev A.A.** *Nutq faoliyati va kommunikatsiya nazariyasi*. – Moskva, 2018.
5. **O'zbekiston Respublikasi.** *Ta'lim to'g'risidagi Qonun*. – Toshkent, 2020.
6. **O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi.** *Maktabgacha ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi*. – Toshkent, 2019.
7. **Qodirova F.R.** *Maktabgacha pedagogika*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
8. **Vygotskiy L.S.** *Bola psixologiyasi va rivojlanishida o'yinning roli*. – Moskva, 2019.